

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ
ΤΗΣ
ΦΥΣΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΣΠ. Δ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ

1963

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.γ.Δ της Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΣΠ. Δ. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ
ΤΗΣ
ΦΥΣΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

*Εἰ μὲν φιλοσοφητέον, φιλοσοφητέον,
εἰ δὲ μὴ φιλοσοφητέον, φιλοσοφητέον.*

*Ἄριστοτέλης, Προτρεπτ.
ἀπόσπ. 50 (1484a, 8-9)*

ΑΘΗΝΑΙ
1963

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

- Προλεγόμενα εις την ἐρώτησιν περί Θεοῦ, Ἀθήναι 1960, σ. 311.
- Ἐλευθερία καὶ ἀθυπέρβασις, Ἀθήναι 1962, σ. 126.
- Πρὸς φιλοσοφικὴν αὐτοσυνείδησιν διὰ τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης («Ἀθηνᾶ», τ. ΕΕ 1961, σ. 20).

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Μ Ε Ρ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο Ν

ΦΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΕΠΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΕΠΙΠΕΔΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΠΡΟΣΩΠΟΝ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ σ. 13

Αί δύο πρώται αποφασιστικαί συναντήσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν φύσιν — Ἐνώπιον τῆς τρίτης συναντήσεως — Ἡ συνάφεια τῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν φύσιν καὶ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἄνθρωπον — Πῶς ἀντιμετώπισε τὴν φύσιν ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης — Τὸ χριστιανικὸν αἶτημα κυριαρχίας ἐπὶ τῆς φύσεως, ὡς μεσαιωνικὸν κληροδότημα διὰ τὴν νεωτέραν ἔννοιαν τῆς φυσικῆς — Εἰς τί συνέβαλεν ὁ μυστικισμὸς τῆς φύσεως ἀρχομένης τῆς Ἀναγεννήσεως — Ριζικὴ ἀναθεώρησις τῆς ἐννοίας τῆς φύσεως ὑπὸ τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ κινήματος (Ὁ Λούθηρος καὶ ὁ *Paul Gerhardt*) — Μία νέα ἱστορικὴ προϋπόθεσις τῆς φυσικῆς διὰ τῆς ἀξιολογήσεως τῆς ἐργασίας ὑπὸ τοῦ *Καλβίνου* — Ἄμεσοι παράγοντες διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος τῶν Νέων χρόνων — Ἐκ τῆς χριστιανικῆς διαθέσεως τῶν πρώτων πρὸς τὴν ἀθεΐαν τῶν διαδόχων οἰκοδόμων τοῦ νεωτέρου κοσμοειδώλου — Ἱστορικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν μέχρῃ τοῦδε στάσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι τῆς φύσεως (Τί συνεπάγεται ἡ τεχνικὴ, ὡς ἀποφυσικοποίησις τῆς φύσεως) — Ὁ μεθοδικὸς αὐτοπεριορισμὸς τῆς συγχρόνου φυσικῆς ἐρεῦνης, ὡς ἀπόφασις τοῦ μαθηματικῶς ἐργαζομένου ἐπιστημονικοῦ πνεύματος, νὰ μὴ ἐρμηνεύσῃ τὴν φύσιν — Ἐπὶ ποίαν ἔννοιαν ἡ φυσικὴ κατέστη κεφάλαιον τῆς ἀνθρωπολογίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ

Ἡ ΣΥΓΚΡΟΥΣΙΣ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΝ

σ. 41

Φροντὶς διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὁ φιλοσοφικὸς δεσμὸς τῶν ἐκπροσώπων τοῦ πνεύματος — Πρὸ ποίας πνευματικῆς ἀρχῆς ἴστανται οἱ ἐρωτῶντες

περὶ τοῦ ἱστορικοῦ παρόντος — 'Αφ' οὗτου ἀνεφάνη ὁ ὄρος τῆς σημαντικω-
 τέρας κοσμοϊστορικῆς μεταβολῆς — Οἱ φιλοσοφοῦντες εἰς τὰς καμπὰς τῶν
 ἱστορικῶν κατευθύνσεων — Μήπως ἔληξεν ἡ ἀποστολὴ τῆς φιλοσοφίας ;
 — Περὶ τίνος ἐπρόκειτο εἰς τὰς μέχρι τοῦδε ἀντιφιλοσοφικὰς τάσεις τῆς
 ἱστορίας — 'Η σύγχρονος ἰδιοτυπία τοῦ παλαιοῦ ἐρωτήματος : πρὸς τί φι-
 λοσοφεῖν ; — Προϋποθέσεις καὶ ἀκολουθίαι τῆς ἐρωτήσεως περὶ τοῦ λόγου
 ὑπάρξεως τῆς φιλοσοφίας — Πρὸς τί ἡ ἀντιπαράθεσις τῆς φιλοσοφίας
 πρὸς τὴν φυσικὴν, ἐνῶ ἡ μεταξύ των ἀντίθεσις συνεχῶς ἀμβλύνεται —
 Δύο ἀφετηρίαι (*Νεύτων* — *Εἰγελος*) ἀντιφιλοσοφικῆς ἐπιστήμης καὶ ἐπι-
 στημονικῆς φιλοσοφίας — Φιλοσοφικὴ μίμησις τῶν ἐπιστημῶν διὰ τῆς πα-
 ρουσιάσεως εἰδικευομένων φιλοσοφιῶν — Φιλοσοφικαὶ προοπτικαί, νουθε-
 σίαι καὶ ἀποφάσεις τῶν ὑπὸ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου ἐντυπωσιασθέντων —
 Πρὸς μίαν πνευματικὴν μοναρχίαν τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης — Τὸ μεσσια-
 νικὸν σπέρμα τῆς κεντρικῆς ιδέας τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος — Εἰς τὴν
 σκιάν τῆς ἀποστρεφομένης θεότητος — Αἱ κατηγορίαι ἐκείνων, τοὺς ὀ-
 πρίους ἡ φυσικὴ ἀπεγοήτευσεν — Φιλοσοφία καὶ φυσικὴ εἰς τὸ τέλος τῆς
 διενέξεως τῶν ἰδεαλιστικῶν καὶ θετικιστικῶν των τάσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙΙ

ΑΛΛΗΛΕΞΑΡΤΗΣΙΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗΣ σ. 73

Οἱ λόγοι τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς φιλοσοφίας διὰ τὴν φυσικὴν ἐπιστή-
 μην — 'Η φιλοσοφικὴ διείσδυσις εἰς τὴν φυσικὴν, ὡς ἐπιστημονικὸν αἴτη-
 μα — 'Υπὸ ποίαν ἔννοιαν ἡ φιλοσοφία χρειάζεται τὴν φυσικὴν, πρὸς τὴν
 ὁποίαν θὰ τὴν συνέδεεν ἡ ἐπιβαλλομένη μεταξύ των διάκρισις — Σχέσεις
 τῆς φυσικῆς πρὸς τὴν φιλοσοφίαν : α) Κοινότης τῆς καταγωγῆς (Τὸ κο-
 σμοϊστορικὸν εὑρημα τοῦ *Θαλή*) — β) 'Εσωτερικὴ ἐπικοινωνία ('Αλλαγὴ
 σκυτάλης μεταξύ ἀτομικῆς φιλοσοφίας καὶ ἀτομικῆς φυσικῆς) — γ) Στρο-
 φὴ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ('Ἐκ τῆς κοσμολογίας πρὸς τὴν λογικὴν, ἐκ τοῦ
 ἀντικειμένου πρὸς τὸ ὑποκείμενον) — δ) Μεταφυσικαὶ ἀντιλήψεις τῶν
 ἐρευνητῶν (*Kepler, Einstein, Driesch*) — ε) Εὐθύνη τῆς προσωπι-
 κῆς κλήσεως ('Επιβίωσις τοῦ *Bruno* εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ *Γαλιλαίου*)
 — στ) Καθαρὰ γνῶσις - γενικαὶ ἔννοιαι — ζ) Αἰτήματα φιλοσοφικῆς
 συνδρομῆς (Εἰς τὴν ἀνατολὴν τοῦ τέλους τῆς ἐπιστημονικῆς αὐταρκειας).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙV

ΑΙ ΠΡΟ·Υ·ΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ σ. 94

Πῶς εἶχε τεθῆ, πῶς σήμερον ἐννοεῖται καὶ διατὶ πρέπει νὰ ἐξετασθῆ
 τὸ πρόβλημα τῶν ἐπιστημονικῶν προϋποθέσεων τῆς φυσικῆς — Π ρ ὶ ὄ τ η
 π ρ ο ὑ π ὄ θ ε σ ι ς : «'Απροϋπόθετος» ἐπιστήμη = ὑπερπήδησις τῶν μὴ

ἐπιστημονικῶν προϋποθέσεων — Δευτέρα προϋπόθεσις: Ἐπαρξίς ἀντικειμενικοῦ (ὑπερυποκειμενικοῦ) κόσμου — Τρίτη προϋπόθεσις: Μαθηματικὴ συγγένεια διανοίας καὶ φύσεως — Τετάρτη προϋπόθεσις: Γνώσις τῆς ἐκάστοτε στάθμης τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως — Πέμπτη προϋπόθεσις: Τιμιότης, ἀμεροληψία, εἰλικρίνεια — Ἑκτὴ προϋπόθεσις: Ἴσχυς τῆς λογικῆς καὶ ὅταν ἀκόμη ἀπαιτῆται (λογικῶς ἐπιβάλλεται) ἡ ἀναθεώρησις τῶν ἀρχῶν τῆς — Ἑβδόμη προϋπόθεσις: Τὰ τεχνικὰ μέσα ἐρεύνης καὶ ἡ διὰ τὴν ἱστορικὴν μοῖραν τῆς φυσικῆς σημασία των — Ὀγδόη προϋπόθεσις: α) Πρὸς τί φυσικὴ ἐπιστήμη; — β) Ἡ σκοπιμότης ὡς ἀποχρῶν λόγος καὶ τὰ ὄρια τῆς ὠφελιμιστικῆς αὐτῆς ἀπόψεως — γ) Συνέπειαι τοῦ κατ' ἀνάγκην πρακτικοῦ ἔργου τῆς φυσικῆς — Ἐνάτη προϋπόθεσις: Περιοχὴ τοῦ προβληματισμοῦ καὶ πειραματικὴ τάξις — Ὅ,τι ἐθεώρει ἡ κλασσικὴ φυσικὴ ὡς κεφαλικὸν ἀμάρτημα — Ἀρχομένης τῆς ἐπιστημονικῆς σοβαρότητος — Μία δεκάτη προϋπόθεσις τῆς φυσικῆς, ἀπότοκος τῆς συγχρόνου σωκρατικῆς στροφῆς τῆς — Τί θὰ ἐσήμαινε διὰ τὴν φυσικὴν ἢ φιλοσοφικὴν τῆς προϋπόθεσις — Σύνδεσμος φιλοσοφίας καὶ φυσικῆς διὰ τῆς συνειδήσεως τῶν ὀρίων καὶ τῆς ἰδιαιτέρας ἀποστολῆς των — Τὸ φιλοσοφικὸν ἀνοιγμα πρὸς τὸν ἐπικίνδυνον κόσμον.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀφῶρισις τῆς συγχρόνου φυσικῆς

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι

ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ: Ἡ συγγένεια φυσικῆς καὶ φύσεως

σ. 123

Τὸ νόημα τοῦ ἐγχειρήματος νὰ ἐννοήσωμεν φιλοσοφικῶς τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην — Χαρακτῆρες τῆς κλασσικῆς καὶ περιοχαὶ τῆς ἀτομικῆς φυσικῆς — Ἀφειτηρία καὶ κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου φυσικῆς — Κατὰ πόσον περιώρισεν ἡ σύγχρονος φυσικὴ ἐρευνα τοὺς κλασσικοὺς νόμους — Ἐπέκτασις τῆς κλασσικῆς φυσικῆς, ὡς μεθοδικὴ ἐγκατάλειψις μορφολογικῶν αἰτημάτων — *Nudae quantitates* (Ἀναγωγὴ τῶν ποιοτήτων εἰς ποσοτικὰς σχέσεις) — Ἡ μαθηματικὴ δομὴ τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης — Τί ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ ὑπερέτου τῶν μαθηματικῶν, τοῦ πειράματος — Ἐπιστημονικὴ ὑπόθεσις, ἡ καθοδηγοῦσα τὸν μαθηματικὸν πειραματισμὸν ὑποκειμενικότης — Τὸ ἐμπειρικὸν δάθρον τοῦ κατὰ τῶν δεδομένων τῆς ἀμέσου ἐμπειρίας στρεφομένου συγχρόνου γεωμετρικοῦ πνεύματος — Πῶς συμβιβάζονται μαθηματικὴ σκέψις καὶ ἐμπειρικὸν δεδομένον — Κρίσις καὶ

ἀναγέννησις τοῦ προσκόπου τῆς διὰ τὴν φυσικὴν ἀπαιτουμένης λογικῆς μαθηματικοῦ λόγου — Περὶ τῆς μαθηματικῶς ὑπολογιζομένης ὑπερδιανοητῆς συμφύσεως τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου (Αἱ σταθεραὶ τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἐνεργείας, ὡς πόλοι τοῦ χωροχρόνου) — Διασταύρωσις φυσικῆς καὶ φιλοσοφίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ

Ο ΧΩΡΟΣ ΤΩΝ ΕΛΑΧΙΣΤΩΝ ΔΙΑΣΤΑΣΕΩΝ σ. 147

Ἐγκατάλειψις τῆς καρτεσιανῆς ἀντιθέσεως ἑκτατοῦ καὶ λογικοῦ — Εἰς τὴν θέσιν ἀντικειμένων ἀνάλογα τῶν συμπαρατηρουμένων ὄρων τῆς παρατηρήσεως γεγονότα — Περὶ «συμπληρωματικότητος» εἰς τὸν ὑπατομικὸν χῶρον — *Tertium datur?* — Ἀντικείμενον τῆς φυσικῆς ἢ ἀχρονοσ σχέσις παρατηρουμένου καὶ ὄρων παρατηρήσεως — Πόθεν ἀναχωρεῖ καὶ ποῦ καταλήγει ὁ θετικισμὸς — Τί ὀνομάζεται εἰς τὴν φυσικὴν «πραγματικότης» — Ὁ ἀνυπόστατος ὄρος τῆς «ὑποστάσεως» (Μία παραλληλία τῆς φυσικῆς πρὸς τὴν ἐκ-στατικὴν φιλοσοφίαν) — Συμφιλίωσις Παρμενίδου καὶ Ἡρακλείτου ἐντὸς τοῦ ἀτομικοῦ κόσμου (εἶναι = γίγνεσθαι) — Οὐσία, τὸ μαθηματικὸν ἔνδυμα τῆς ὕλης — Ἑρμηνεία τῆς ὑποκειμενικότητος τοῦ ἀντικειμένου ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης — Αἱ «ἄσαφεῖς σχέσεις» ὡς ἀξιωματικὸς περιορισμὸς τῆς προγνώσεως — Κατὰ ποῖον τρόπον ἀντελήφθη ἡ κλασσικὴ καὶ πῶς ἐννοεῖ ἡ σύγχρονος φυσικὴ τὸ αἶτημα τῆς προβλέψεως — Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἀπαιτουμένης καὶ τελικῶς εἰσέτι δυνατῆς προορατικῆς δυνάμεως τῆς φυσικῆς — Ἀντί : δεδομένου ὅτι - θὰ συμβῆ, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν - εἶναι πιθανόν — Ἐξουδετέρωσις τῶν ἀποκλίσεων περὶ ἓνα γενικὸν ὄρον — Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μεταφυσικῶς ἀπιθάνου, ἀλλὰ στατιστικῶς ἀποδεικτῆς πιθανότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙΙ

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΦΥΣΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ σ. 172

Οἱ ἐπόμενοι τῶν φυσικῶν φαινομένων νόμοι τῆς συγχρόνου φυσικῆς — Διατὶ δὲν ἰσχύουν αἱ γνωσταὶ μας φυσικαὶ ιδιότητες, ὅπου θεμελιούται ἡ ὕλη — Πρωτόγονος, χριστιανίζουσα καὶ μηχανιστικὴ ἀντίληψις τῶν φυσικῶν δυνάμεων — Ὁ κλονισμὸς τῆς πίστεως εἰς τὸν νόμον, ὡς ἀπαρχὴ ἐπιστημονικῶς συνεπεστέρας νομετελείας — Νομικὴ «διάσωσις» τῶν φυσικῶν φαινομένων ἐντὸς τῶν πλαισίων μιᾶς «ἐρμηνευούσης» γενικῆς θεωρίας — Τὰ ἐρμηνευτικὰ ὄρια τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης — Ἡ σύγχρονος ἀντίληψις τοῦ νόμου καὶ ὁ νεανικὸς χαρακτήρ τῆς φύσεως — Ποίαν ἔννοιαν προϋποθέτει ὁ σύγχρονος φυσικὸς νόμος — Τύχη πρώτου καὶ τύχη δευτέρου βαθμοῦ — Ἐντὸς τῶν μαθηματικῶν ὄρων τῆς δυνατότητος — Αἱ ὑπολειπόμεναι ὡς πρὸς τὴν σαφήνειαν, ἀλλ' εἰς τὴν πρᾶξιν ὑπερέχουσαι

τῶν κλασσικῶν παραστάσεων ἐν ἰσχύϊ ἐπιστημονικῶν ἐποπτεῖαι — Θρησκευτικὸς ἀντίκτυπος καὶ μεταφυσικὴ ἐκμετάλλευσις τῶν νέων ἀπόψεων τῆς φυσικῆς — Ἐπιβίωσις τοῦ νόμου - Παραδείγματα νομοτελείας («Διατήρησις τῆς ἐνεργείας», «Σταθερὰ *h*», «Θλώσις τοῦ φωτός», «Ἐντροπή») — Νομικὴ ἀκύρωσις τοῦ καθορισμοῦ, ὡς μέχρι τοῦδε κυρίου γνωρίσματος τοῦ φυσικοῦ νόμου — Πῶς αἱ «ἀσαφεῖς σχέσεις» τοῦ *W. Heisenberg* ἐπέκρυσαν, ὅ,τι ὑπετίθετο ὅτι διημφεσθήτουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ IV

Ἡ ἑστᾶσις τῆς φυσικῆς ἐναντι τῆς αἰτιότητος

σ. 198

Ἡ αἰτιότης ὡς κεντρικὸν πρόβλημα τῆς φυσικῆς καὶ ἡ μηχανικῶς ἐνοηθεῖσα πρόβλεψις — Διαστολὴ προσδιορισμοῦ καὶ αἰτιότητος : Πρόβλεψις χωρὶς ἐξήγησιν — Ὁ μεταφυσικὸς, διὰ τὴν δυνατότητα ὁμῶς φυσικῆς ἐπιστήμης μεθοδικῶς ἀναγκαῖος χαρακτήρ τῆς αἰτιότητος — Ἀξιωματικὴ ἀπροσδιοριστία εἰς τὴν θέσιν μιᾶς «συνθετικῆς κρίσεως *a priori*» — Τὸ λειτουργικὸν νόημα τῶν νομικῶν αἰτιωδῶν συναφειῶν — Διὰ ποῖον λόγον ἡ προϋπόθεσις ὅλων τῶν ἐπιστημονικῶν ὑποθέσεων δὲν δικαιολογεῖ τὸ ὄνομά της ὡς «ἀρχή» — Κριτήριον ἐπιστημονικῆς εὐσταθείας (συγκεκριμένως τῆς αἰτιότητος) ἡ συμβολὴ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης — Διατί καὶ ὑπὸ ποίους ὄρους ἡ αἰτία, παρ' ὅτι ἔχασε τὴν κλασσικὴν τῆς σημασίαν, διατηρεῖ τὴν προβληματικὴν τῆς ἔννοιαν — Αἱ ἀριστοτέλαιοι αἰτιώδεις τετράδες καὶ ἡ ἱστορικῶς ἀρνητικὴ διὰ τὴν φυσικὴν ὡς ἐπιστήμην μεταφυσικὴ τῶν σπουδαιότης — Διὰ τῆς *causa efficiens* πρὸς τὴν ἀπόρριψιν τῆς αἰτίας ὡς ἀνμιστικοῦ καταλοίπου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ V

Αἴτιον καὶ αἰτιολογία

σ. 218

Συμπαθητικὴ ἀναλογία ἀνθρώπου καὶ φύσεως — Ἐκ τῶν μαγικῶν συνδέσεων πρὸς τὰς αἰτιώδεις συναφείας — Ἡ ψυχολογικὴ ἔνστασις τοῦ κλασσικοῦ τῆς αἰτιότητος» *David Hume* — Σειρὰ παραδειγμάτων ἐπαγωγικῆς αὐταπάτης κατὰ τὴν αἰτιολόγησιν — Ἐχασεν ἡ ἔννοια τῆς αἰτίας τὴν σημασίαν της ἢ μήπως ὁ αἰτιολογῶν λόγος διέβη ἀπηγορευμένα ὄρια ; — Μία ἀναγκαῖα διάκρισις εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς αἰτίας — Παράδειγμα συναλληλίας διαφόρων αἰτιῶν δι' ἓν φυσικὸν φαινόμενον καὶ ἡ ἐν προκειμένῳ σημασία τοῦ ἀνθρώπου — Δεύτερον παράδειγμα διὰ τὴν αἰτίαν ὡς αὐτο-ἐκφρασιν τοῦ λόγου καὶ διὰ τὴν ὄντολογικὴν τῆς ἔρμηνείαν — Ὁ χρόνος ὡς μορφολογικὴ ἀκολουθία (ὄχι ὡς ὄρος) τῆς αἰτιότητος — Διατί αἰτία καὶ τέλος οὐσιαστικῶς δὲν διακρίνονται — Διατί αἴτιον καὶ αἰτιατὸν οὐ-

σιαστικῶς εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ γεγονὸς — Αἷτιον τῶν φυσικῶν γεγονότων ὁ κόσμος ὁλόκληρος — Αἰ εὐθῦναι τοῦ *Kant* διὰ τὴν ἀνησυχίαν, τὴν ὁποίαν ἐνσπείρει ἡ ἀκύρωσις τοῦ «νόμου τῆς αἰτιότητος» — *Nihil est sine ratione* : μία ὄντολογικὴ, ἀπακλειστικῶς εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἀνήκουσα ἀρχὴ τοῦ λόγου — Λόγος καὶ ἀποχρῶν λόγος.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΦΥΣΙΚΗ ΣΚΕΨΙΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ ΛΟΓΟΣ

«ΕΝΩΠΙΟΣ ΕΝΩΠΙΩ»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι

ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

σ. 243

Λόγος καὶ ἀντικείμενον τοῦ λόγου εἰς τὴν φιλοσοφίαν — Πῶς ἔπρεπε νὰ ὀνομάζεται ἡ φιλοσοφία — Ἡ πρακτικὴ ἔννοια τῆς ἀρχαίας «θεωρίας» — Φιλοσοφία ὡς τρόπος ἀφοσιώσεως τῶν θεωρούντων εἰς ὅ,τι τοὺς ὑπερβάλλει — Τί συμβαίνει, ὅταν ἐρωτῶμεν φιλοσοφικῶς — Περὶ τὴν φιλολογικὴν διάστασιν τῆς ἐπιστήμης — Οἱ Νέοι χρόνοι καὶ ἡ διὰ τὴν σύγχρονον ἔννοιαν τῆς ἐπιστήμης ἀντιμεταφυσικὴ των διάθεσις — Ὁ θραυσματικὸς χαρακτὴρ καὶ ἡ ἀξιωματικὴ ἀνετομιότης τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης — Ὡς πρὸς τί διαφέρει ἐν προκειμένῳ ἡ φιλοσοφία — Διαφορὰ φιλοσοφίας καὶ φυσικῆς εἰς τὸν τρόπον ἀντιλήψεως τῆς ἐρωτήσεως — Τὸ ὑπερβατικὸν αἶτημα τοῦ κατ' ἐξοχὴν — Αἰ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ἐντὸς τοῦ ὑπὸ τῆς ἔννοιᾶς τῆς ἐπιστήμης ἐπιβαλλομένου ὀρίζοντος — Ποίαν ἔννοιαν ἔχει εἰς τὴν φυσικὴν τὸ ὡς ὀριστικὸν θεωρούμενον — Συνείδησις τῆς ἰδιουτυπίας, ἡ ἀπαιτουμένη βάσις τῶν δυνατῶν διαφορῶν φυσικῆς καὶ φιλοσοφίας — Μία δι' ὄσους φιλοσοφοῦν ἀδύνατος ἀντιδιαστολή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙ

ΓΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΑ

σ. 266

Ἐπερβατικὴ κίνησις, τὸ μαρτύριον τοῦ ἀληθεύοντος λόγου — "Ὅχι πρὸς" τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀληθείας — Διάκρισις φιλοσοφίας καὶ φυσικῆς καθ' ὃν λόγον διακρίνεται ἡ ἀλήθεια ἐκ τῆς γνώσεως — Φιλοσοφικὴ ἀλήθεια ἡ περισυλλογὴ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν ἄνθρωπον — Τὸ ἀπ-ἀνθρώπον ἔργον τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης καὶ ἡ ἱστορικὴ του σημασία διὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον — Ἐν μεγαλεπίβολον, ἀλλὰ πάντοτε ἐτοιμόρροπον εὐρωπαϊκὸν οἰκοδόμημα — Ἐπέμβασις τοῦ ζώου πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἡ ἀποφασιστικὴ προτίμησις τοῦ *vivere non est necesse* — Εὐθύνεται ἡ φυσικὴ ἐνώπιον ὄσων τὴν κατηγοροῦν ἐπὶ προδοσίᾳ ; — Πότε καὶ διατὶ ἡ

γνώσις προσθέτει ἄλγῆμα» — Ὅταν ἡ ἀλήθεια ἀναλαμβάνῃ νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν γνῶσιν — Τί συντελεῖται διὰ τῆς ἀληθείας εἰς τὴν φιλοσοφίαν — Ἀντὶ τοῦ ἐπιστημονικῶς ἀντικειμενικοῦ, ἢ ἐπιτακτικότης τῆς φιλοσοφικῆς ἀληθείας — Τὰ μαθηματικὰ ὡς βάσις τῆς φυσικῆς ὁμοιομορφίας καὶ ἀντικειμενικότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΙΙ

Ἡ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ

σ. 287

Ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ὁ κόσμος ἐρμηνεύεται μαθηματικῶς — Τὸ ἀντίτιμον, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ μαθηματικὰ ἐξαγοράζουν τὴν σχετικὴν λογικὴν των — Διὰ ποῖον λόγον τὸ πρόβλημα τοῦ νοήματος τῆς φυσικῆς δὲν εἶναι μαθηματικὴ ὑπόθεσις — Ὑπὸ ποίους ὄρους ὁ κόσμος ἔχει νόημα καὶ ὑπὸ ποίους σημασίαν — Ἐλευθερία, τὸ θεμέλιον τοῦ νοήματος τῶν πνευματικῶν σχέσεων — Ἐπέμβασις πρὸς τὴν περιβάλλουσαν ἐνότητα ἐνὸς ἀπαιτήτου ἀπόντος — Περὶ συσχετίσεως τῶν ἀσυμβιβάστων, ὡς οὐσίας τῆς ἀνοησίας — Ἡ φυσικὴ μεταξὺ τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ νοήματος τοῦ ἔργου τῆς ἡ : μία διπλῆ ἐπιστημονικὴ προδοσία — Ἔργον τῆς φιλοσοφίας ἢ ἀναγωγὴ τῶν διαστάσεων τῆς ἐλευθερίας εἰς τὴν ἐνότητα «ἀνθρώπου» — Ὁ χῶρος τῆς προσωπικῆς καὶ τῆς ἱστορικῆς ἐμπειρίας ὡς ἔδαφος διὰ τὴν θεωρητικὴν κίνησιν πρὸς τὸ νόημα τοῦ ἀνθρώπου — Πρὸς τὸ ὑπεριστορικόν, τὴν ἱστορικὴν βάσιν τῶν φιλοσοφικῶν νοημάτων — Ἀντὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναδρομῆς, ἢ ἐπιστημονικῆς διαδοχῆ — Νόημα, ἢ σχέσις τοῦ λόγου πρὸς τὴν ἱστορίαν — Ἀντίθεσις ἱστορικῆς κατανοήσεως καὶ μαθηματικοῦ λογισμοῦ — Ἱστορικαὶ συνθῆκαι καὶ ἀνθρώπινα πρόσωπα — Φιλοσοφικὴ μέθοδος, ἢ συναίρεσις ἀληθείας καὶ νοήματος, λόγου καὶ ἀντικειμένου τοῦ λόγου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙV

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

σ. 315

Μέθοδος, ὁ βαθμὸς συγγενείας φυσικῆς καὶ φιλοσοφίας καὶ ἡ μένουσα διαφορὰ των — Σχετικότης τῶν φυσικῶν καὶ «κοιμώτης» τῶν μαθηματικῶν λύσεων — Φιλοσοφία καὶ ἀποτέλεσμα — Ὁ κατὰ τὸ δυνατόν ἀγνοούμενος, ἀρνητικὸς διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν παράγων ἄνθρωπος — Ἡ λήθη τοῦ ἐρευνῶντος, ὡς ἀνεπαναλήπτου περιεχομένου, ὡς ἀναπαράστασις τοῦ ἐρευνωμένου, ὡς ἐπαναληπτοῦ σχήματος — Ἐπιστήμονες καὶ φιλοσοφοῦντες πρὸ τῶν ὁμμάτων τοῦ ἀμετόχου — Ποῦ πρέπει νὰ ζητηθῇ ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἀπλοϊκῶς καὶ ὑπευθύνως φιλοσοφοῦντος — Τὸ αἶτημα τῆς ἀνθυπερβάσεως, ὡς παλμὸς τῆς φιλοσοφίας — Ἐν μέσῳ τῆς εἰς συνεπίαιας ἀποφασιστικωτέρας συγχύσεως τῆς ἱστορίας — Αἱ προφητεῖαι τοῦ

Ernest Rénan καὶ τοῦ *Jacob Burckhardt* — Οἱ «προνομιούχοι τῆς σκέψεως» καὶ οἱ φυσικοὶ — Εἰς τί συνίσταται τὸ γνῶρισμα τῆς ἐποχῆς — Λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ διαμάχη φυσικῆς καὶ φιλοσοφίας δὲν ἀποτελεῖ πλέον τὸ ἐπίκεντρον τῶν δονήσεων τοῦ καιροῦ — Τί θὰ ἐσήμαινε διὰ τὴν φυσικὴν ἢ φυγὴ τῆς φιλοσοφίας πρὸ τοῦ ἀποφασιστικοῦ — Ἐγκλημα ἢ ἐκουσία παραφροσύνη ; — Ἐποσχόμενοι τὴν ἐλευθερίαν ὑπερέταται — Μία σύγχρονος ἱστορικὴ ἀπαίτησις ; ἡ ἐσωτερικέυσις τῆς ἀνησυχίας — Ἀρχομένης τῆς τετάρτης ἀνθρωπολογικῆς περιόδου τῆς ἱστορίας, δηλαδὴ μιᾶς νέας ἐποχῆς φιλοσοφικῆς δακτυμασίας — Μετὰ τὴν κατάρρευσιν τῆς τελευταίας κατοικίας τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος — Φιλοσοφία, ὁ διάλογος τῶν ἀγνοούντων τὴν ἀλήθειαν — Φιλοσοφικὸς διάλογος, ὁ λογικὸς σύνδεσμος τῶν ἀνθυπερβαλλομένων — Πῶς βλέπει τὸν ἄνθρωπον ἡ ὁμοιομορφία καὶ πῶς τὸν ἀπαιτεῖ ἡ φιλοσοφικὴ ἀλήθεια — Τί σημασίαν θὰ εἶχεν, ἐὰν κερδήσω τὸν κόσμον ὅλον καὶ χάσουν, ὅσοι μὲ συναντοῦν ὅ,τι μὲ δικαιῶνει, ἐφ' ὅσον τοὺς τὸ προσφέρω ;

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

σ. 349